

МНРТИ 14.29.05
УДК 376.02

**ӘЛЕУМЕТТІК ПЕДАГОГИКА ЖӘНЕ ӨЗІН-ӨЗІ ТАНУ,
ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ТЬЮТОР БІЛІМ БЕРУ
БАҒДАРЛАМАСЫНЫҢ БІЛІКТІЛІК ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ ТУРАЛЫ**

Шаяхметова А.А.

«Ш. Уалиханов атындағы КУ» КЕАҚ, Көкшетау, Қазақстан

Чернязова А.Ж.

«М. Қозыбаев атындағы СҚУ» КЕАҚ, Петропавл, Қазақстан

Андатпа

Білім беру бағдарламасы мамандарды даярлаудың мазмұнын, мақсаттары мен міндеттерін анықтауда негіз болатын құжат ретінде қарастырылады. Университеттердің академиялық еркіндігі жағдайында заманауи білім беру бағдарламалары дәстүрге айналған тұлғаға бағытталған және құзыреттілікке негізделген тәсілдер негізінде жасалады. Қазіргі кезде білім беру бағдарламаларын дамытудың айрықша ерекшеліктері студенттерге қатысты жаңа, біріншіден, жеке және кәсіби қатынастарға айналды; екіншіден, университетте білім беру процесінің дамып келе жатқан технологиялары мен әдістерін қолдану; үшіншіден, үйлесімді білім беруге назар аудару; төртіншіден, «еңбек нарығының» талаптарын жүзеге асыруға бағытталған білім беру қызметінің тиімділігі.

Инклюзивті білім беру практикасының негізінде әр оқушының жеке басын қабылдау идеясы жатыр, сондықтан оқыту әр баланың ерекше қажеттіліктерін қанағаттандыратындай етіп ұйымдастырылуы керек.

Инклюзивті тәсілмен білім беру процесі студенттерге білім беру стандарттарына сәйкес қажетті құзыреттіліктерді алуға мүмкіндік береді. Инклюзивті технологиялар ерекше білім беру қажеттіліктері бар баланы оқытуға бағытталған негізгі пән.

Түйінді сөздер: білім беру бағдарламасы, инклюзивті білім беру, инклюзивті білім беру принциптері, инклюзивті білім берудің міндеттері, инклюзивті білім берудегі тьютор.

**О КВАЛИФИКАЦИОННЫХ ОСОБЕННОСТЯХ ПРОГРАММЫ
СОЦИАЛЬНАЯ ПЕДАГОГИКА И САМПОЗНАНИЕ, ТЬЮТОР
ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ**

Шаяхметова А.А.

НАО «КУ им. Ш. Уалиханова», Кокшетау, Казахстан

Чернязова А.Ж.

НАО «СҚУ им. М. Козыбаева», Петропавловск, Казахстан

Аннотация

Образовательная программа рассматривается как документ, который является основным при определении содержания, целей и задач подготовки специалистов. Современные образовательные программы при наличии академической свободы университетов разрабатываются на основе уже ставших традиционными личностно-ориентированных и компетентностных подходов. Отличительными особенностями

разработки Образовательных программ сегодня стали новые, во-первых, лично-профессиональные установки по отношению к обучающимся; во-вторых, использование развивающих технологий и методов образовательного процесса в вузе; в-третьих, ориентированность на гармоничное образование; в-четвертых, результативность образовательной деятельности, направленная на реализацию требований «рынка труда».

В основе практики инклюзивного обучения лежит идея принятия индивидуальности каждого учащегося и, следовательно, обучение должно быть организовано таким образом, чтобы удовлетворить особые потребности каждого ребёнка.

При инклюзивном подходе образовательный процесс позволяет обучающимся приобрести необходимые компетенции, согласно образовательным стандартам. Основным субъектом, на которого направлены инклюзивные технологии в обучении ребенка с особыми образовательными потребностями.

Ключевые слова: образовательная программа, инклюзивное образование, принципы инклюзивного образования, задачи инклюзивного образования, тьютор инклюзивного образования

ABOUT THE QUALIFICATION FEATURES OF THE PROGRAM SOCIAL PEDAGOGY AND SELF-RECOGNITION, TUTOR OF INCLUSIVE EDUCATION

A.A. Shayakhmetova,

NPLC «Sh. Ualikhanov KU», Kokshetau, Kazakhstan

A.Zh. Chernyazova,

NPLC «Manash Kozybaev NKU», Petropavlovsk, Kazakhstan

Abstract

The educational program is considered as a document that is fundamental in determining the content, goals and objectives of training specialists. Modern educational programs in the presence of the academic freedom of universities are developed on the basis of the personality-oriented and competence-based approaches that have already become traditional. Distinctive features of the development of educational programs today have become new, firstly, personal and professional attitudes towards students; secondly, the use of developing technologies and methods of the educational process at the university; third, focus on harmonious education; fourth, the effectiveness of educational activities aimed at the implementation of the requirements of the "labor market".

At the heart of the practice of inclusive education is the idea of accepting the individuality of each student and, therefore, teaching should be organized in such a way as to meet the special needs of each child.

With an inclusive approach, the educational process allows students to acquire the necessary competencies, in accordance with educational standards. The main subject to which inclusive technologies are directed in teaching a child with special educational needs.

Key words: educational program, inclusive education, principles of inclusive education, objectives of inclusive education, tutor of inclusive education

Kіріспе

2015 жылы дәстүрлі «мамандық» анықтамасы «білім беру бағдарламасы» ұғымымен алмастырылды және қазір біз БЖ мамандарын даярлау және одан әрі

бакалавр атауы туралы көбірек айтатын болдық. «Білім туралы» Заңда 14-баптан білім беру бағдарламалары: жалпы білім беретін, кәсіптік және қосымша деп бөлінетіндігін оқимыз. Білім беру бағдарламасы - бұл мамандар даярлаудың мазмұнын, мақсаттары мен міндеттерін анықтаудағы негізгі құжат. Университеттердің академиялық еркіндігі жағдайында заманауи білім беру бағдарламалары дәстүрлі болып қалыптасқан тұлғаға бағытталған және құзыреттілікке негізделген тәсілдер негізінде жасалады [1, с. 11-12].

Қазіргі кезде білім беру бағдарламаларын дамытудың айрықша ерекшеліктері студенттерге қатысты жаңа, біріншіден, жеке және кәсіби қатынастарға айналды; екіншіден, университетте білім беру процесінің дамып келе жатқан технологиялары мен әдістерін қолдану; үшіншіден, үйлесімді білім беруге назар аудару; төртіншіден, «еңбек нарығының» талаптарын жүзеге асыруға бағытталған білім беру қызметінің тиімділігі.

Білім беру бағдарламасын әзірлеу кезінде барлық мүдделі тараптардың: мұғалімдердің, жұмыс берушілердің, студенттердің міндетті консультацияларынан тұратын, содан кейін нормативтік құжаттарға: стандарттарға, университеттің академиялық саясатына және ақыр соңында, БЖ Реестріне орналастырудан тұратын дәстүрлі процедураны ұстану қажет.

Әрбір білім беру бағдарламасы шынымен де «еңбек нарығына» сәйкес келетіндігімен, оның барлық қажетті дағдылар мен дағдыларды қалыптастыратындығымен негізделуі керек, бұл білім беру процесіне қатысушылардың өзара әрекеттесуі кезінде туындайтын жағдайларды шешуге қажетті білімді қамтамасыз етеді.

Инклюзивті білім беру тәжірибесінің негізінде әр оқушының жеке басын қабылдау идеясы жатыр, сондықтан оқыту әр баланың ерекше қажеттіліктерін қанағаттандыратындай етіп ұйымдастырылуы керек [2, с. 134-136.]

С.И.Сабельникова қазіргі уақытта Болон келісімі әр оқушының айырмашылықтары мен ерекшеліктерін (жынысы, нәсілі, мәдениеті, әлеуметтік тобы, ұлты, діндері, сондай-ақ жеке мүмкіндіктері мен қабілеттері) қолдайтын және қолдайтын реформа ретінде қосылу тұрғысынан, алғашқы қадамдарын бастайды. Көптеген елдерде инклюзия мүмкіндігі шектеулі балаларды жалпы білім беретін мектептерде өз құрдастарымен бірге оқыту ретінде қарастырылады, мысалы Америка 2020 жылы Американдықтар мүгедектер туралы заңға (ADA) қол қойылғанының 30 жылдығын атап өтеді. Халықаралық және ұлттық саясатта, білім беру жүйесіне инклюзивті тәжірибені енгізу процесінде нормативтік, заңнамалық және басқа құжаттардың болуына қарамастан, білім беру жүйесіне енгізу идеясын жүзеге асырудың баяулауының бірқатар себептері бар: 1 - кәсіби дайындықтың жеткіліксіздігі; 2 - инклюзивті білім беру саласында пән мұғалімдерінің тәжірибесінің болмауы; 3 - осы саладағы мұғалімдердің біліктілігін арттыру үшін жеткілікті мүмкіндіктердің болмауы; 4 - жеткіліксіз материалдық-техникалық база; 5 - қоғамның азаматтық қоғамды демократияландырудың маңызды құрамдас бөлігі ретінде қосу идеясын қабылдауға келмейтіндігі.

Инклюзивті білім берудің принциптері - қарапайым мектеп әкімшілігі мен мұғалімдері ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды әлеуметтік мәртебесіне, физикалық, эмоционалдық және интеллектуалды дамуына қарамастан қабылдайды және оларға осы балалардың қажеттіліктеріне бағытталған психологиялық-педагогикалық техниканың негізінде жағдай жасайды [3, с. 42-54].

Зерттеу әдістері

Инклюзивті тәсілмен білім беру үдерісі студенттерге білім беру стандарттарына сәйкес қажетті құзыреттіліктерді алуға мүмкіндік береді. Инклюзивті технологиялар бағытталған негізгі пән - мүмкіндігі шектеулі бала; Қазақстанда «білім берудің ерекше қажеттіліктері» тұжырымдамасы қабылданған [4].

Педагогикалық жоғары оқу орындарында мұғалімдерді даярлауға әсер ететін факторлардың бірі - ЕББҚ балалармен жұмыс жасауда мұғалімдердің тәжірибесі мен шеберлігінің жетіспеуі. Инклюзивті білім беру саласында жұмыс істеуге мұғалімдерді оқыту қажеттілігі туындайды, ол үшін тиісті жағдайлар жасау қажет:

- осы қызметке қатысушылардың барлығын, сондай-ақ инклюзивті білім беру саласындағы әр түрлі қажеттіліктерді қанағаттандыру үшін қажетті әр түрлі модельдерді ескере отырып, біліктілікті арттырудың ұзақ мерзімді жоспарларын әзірлеу;

- мамандардың, мұғалімдердің және әдіскерлердің біліктілігін арттыру, олар бірыңғай тәсілді ұстанатындай және серіктестікте жұмыс істей алатындай іс-шаралар жүргізу;

- барлық оқу іс-әрекеттерінде теория мен практика арасындағы байланыс тақырыбы және инклюзивті білім беруді талдау мүмкіндіктерін ескеру;

- инклюзивті білім беру жұмысының жүйесіне енгізілген мұғалімдердің өздері анықтайтын қажеттіліктерден шығуға;

- әр түрлі мақсаттарға жету және инклюзивті білім берудің әртүрлі қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін көптеген стратегиялар мен модельдерді сақтай отырып, кадрларды даярлауды тұтастай алғанда мектепке бағыттау;

- инклюзивті білім беру бойынша мұғалімдер, мектептер мен қоғамдастықтар арасында байланыс орнатуға мүмкіндіктер жасау арқылы өзін-өзі дамытуға ықпал ету;

- мұғалімдердің өзін инклюзивті білім беру бойынша жаңа оқу материалдарын жасауға ынталандыру.

Инклюзивті білім беру тұжырымдамасында келесі міндеттер көрсетілген:

- білім беру мекемелері үшін балалардың физиологиялық, ақыл-ой, зияткерлік, мәдени, этникалық ерекшеліктерін ескере отырып, бейімделген білім беру бағдарламаларын қолдану;

- дамудың ауытқу ерекшеліктерін ескере отырып, ЕББҚ бар балаларға жеке педагогикалық тәсілді ұсына отырып, білім беруді ерекше тәсілмен құру;

- дамуында ауытқушылықтың әртүрлі формалары бар оқушылармен сапалы түзету-сауықтыру жұмыстарын ұйымдастыру;

- әр түрлі жеке қабілеттері бар балаларды оқыту мен дамытуда мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігін арттыру;

- ЕББҚ бар балаларға білім беру және әлеуметтік ортаға қосу процесіне психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету, балаға және оның отбасына көмектесу, мұғалімдерге көмектесу;

- білім беру үдерісіне қатысатын әр түрлі профильдегі мамандар мен ата-аналарды үйлестіру және өзара әрекеттесу;

- білім беру процесіне қатысушылардың әртүрлі дамуында ауытқушылықтар мен ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға толеранттылық қабылдауын және көзқарасын қалыптастыру;

- мұғалімдер үшін стресстік тұрақтылықты арттыру бағдарламасын іске асыру;

- ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға білім беруді ұйымдастыру үшін мектептің материалдық базасы мен ресурстық қолдауын кеңейту;

- қалыпты дамып келе жатқан балаларды және олардың ата-аналарын тәрбиелік қамтуға психологиялық дайындау.

Зерттеу нәтижелері

2017 жылы Көкшетау қаласындағы 19 орта мектептің базасында SOROS қорының бастамасымен халықаралық жоба аясында Ресурстық орталық құрылды. Ақмола облысының білім басқармасы жанындағы үйлестіру кеңесінің тобы бірқатар эксперименттер жүргізді, соның ішінде Ресурстық орталықта өткізілген семинарларға, шеберлік сыныптарына және т.б. енгізілген мектеп мұғалімдеріне тұрақты сауалнама жүргізілді. Сауалнамадағы басты сұрақ инклюзивті білім берудің құндылықтары, принциптері мен идеологиясына қатынасты анықтау болды. Көптеген мұғалімдер ЕББҚ бар балаларды инклюзивті сыныптарға қабылдауға дайын емес екендіктерін атап өтті (78%); әдеттегі балалармен (81%) сыныпта жұмыс істегенді жөн көреді; ЕББҚ бар балаларды әдеттегі сабақта оқытуға кәсіби дағдылары жоқ (93%); ЕББҚ бар балалар арнайы мекемелерде білім алуы керек деп санайды (54%) және т.б. Тұтастай алғанда, қосу идеясын қабылдамау және түсінбеушілік болды.

2018 жылы Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау мемлекеттік университетінің әлеуметтік және жас педагогикасы кафедрасы «Инклюзивті білім беру тәрбиешісі» атты жаңа білім беру бағдарламасын әзірледі және «ESUVO» ББ реестріне енгізді. Жаңа білім беру бағдарламасы ЕББҚ бар балаларды оқытуды ұйымдастырушылық және әдістемелік қамтамасыз етуге бағытталған. Осылайша, «Өзін-өзі тану» бағдарламасының көмегімен балалардың жағымды дамуына терең рухани-адамгершілік қатынасы бар әлеуметтік педагог өте толерантты, эмоционалды тұрақты, эмоционалды тұлғаға айналады, ол ЕББҚ бар балаларды жаппай мектепте оқыта отырып жүруге қабілетті.

Оқыту сипаты мен оқытудың ерекшелігі бойынша «Өзін-өзі тану» курсы теориялық және қолданбалы (практикалық) тәсілдердің бірлігімен ерекшеленеді. Әдістемелік ұйымның пікірі бойынша «Өзін-өзі тану» курсы классикалық (рационализацияланған) және заманауи (интерактивті) тәсілдермен және оқыту технологиясымен байланысты және келесі блоктарды қамтиды: Жаңа қоғамдастық; Ересектер ойын ойнай ма? Қарым-қатынас - бұл үйренуге болатын салтанат; Көкжиектің үстінде не бар; Құнды компас; Өмірлік жол (адамгершілікті тазартуға және адамды жетілдіруге бағытталған барлығы 17 тақырып), «Өзін-өзі тану» курсының түпкі мақсаты - Homo spiritus (Рухани адам).

Инклюзивтік тәжірибені білім беру жүйесіне енгізудің қиындығы, стандарттарға сәйкес әр сыныпта жалпы білімі бар 2-3 бала ғана оқи алатындығында байқалады. Бұл көру, есту немесе церебралды сал ауруы бар балалар болады деп болжау үшін. мүмкін емес, сондықтан «Әлеуметтік педагогика және өзін-өзі тану, инклюзивті білім беру тәрбиешісі» сияқты білім беру бағдарламасы өте ыңғайлы білім беру, танымдық, эмоционалды, әлеуметтік және т.б. ЕББҚ бар баланың өзін толық жүзеге асыратын, мектеп жағдайына тез бейімделетін орта.

Қорытынды

Біздің зерттеудегі бұл ұстаным инклюзивті білім беруді енгізу ұшу кезінде ұшақ жасау болып табылады, бұл кезде ЕББҚ бар баланың кез-келген білім жағдайына дайын болу керек, өйткені бұған бір мезгілде дефектолог, логопед және бұқаралық мектепте арнайы мұғалім кіру мүмкін емес.

Ұшу кезінде ұшақтың құрылысы мыналарды қамтиды:

- ұшақты «идеалды жағдайда» құру үшін тоқтайды деп күтпеңіз;
- адамдарды қалай табуға болатындығын біліңіз, сіздің ойыңызша олар қай жерде болмауы керек;
- пайдалы болуы мүмкін құрылғыларды анықтау және пайдалану;
- ұшудың батылдығы мен оптимизмін сізді мақсатыңызға жетелейтін жоба ретінде қабылдаңыз.

Литература

1. Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 1 июня 2015 года № 348 Об утверждении Концептуальных подходов к развитию инклюзивного образования в Республике Казахстан.
2. Сорокоумова С. Н. Психологические особенности инклюзивного обучения. // Известия Самарского научного центра Российской академии наук, т. 12. - №3. - 2010. - С. 134-136.
3. Сабельникова С.И. Развитие инклюзивного образования. Справочник руководителя образовательного учреждения. - 2009. -№ 1. - С.42-54.
https://kodeksy-kz.com/ka/ob_obrazovanii/14.htm